

A balatonmogyoródi tragédia

Levéltári kutatómunkám során számtalan iratfolyómeéter anyagot lapoztam már át. Általában megadott témában kutattam, érdeklődésemet mégis szélesebbre tárva, a számomra érdektelennek látszó iratokba is bele-beleolvasgattam, s csak aztán lapoztam tovább. A történész mindig a felfedezés izgalmával dolgozik, hisz a célra kutatása közben is akadhatnak meglepetések, elgondolkoztató események, feljegyzésre érdemes adatok. Ezeket néhány sorban kiírogattam, máskor igyekeztem megjegyezni, bekapcsolva egy már ismert történelmi folyamatba – remélve, hogy további adatok még világosabbá teszik, kiegészítik ismereteimet –, nemkülönben azért is, mert közlésre érdemesnek találtam, s alkalmasnak ítéltam, hogy másokkal is megismeressem. Ez a közlésem is így született, ezzel a céllal.

A gróf *Széchenyi* család levéltárának anyagában kutatva, egy kasznári jelentésben hátborzongató tragédiát ismerhettem meg. Az irat nyomán másféle információkat is igyekeztem megkeresni, s az egymásra rakott téglákból a tragikus esemény napjainkig ható borzalma rajzolódott ki. A környező falvak hónapokon keresztül ezt tárgyalták. Utasemberek, megyét járó vándorok, koldusok vitték szét hírért a szerencsétlenségnek – a falu lakóinak emlékezetébe pedig kitörölhetetlenül nyomot hagyott, belepréselődve, ajkukon ma is élő helynévvé dermedett.

Az esemény színhelye Balatonmogyoród, a Kis-Balaton szélén fekvő Zala megyei falu – a tragédia okozója egy megveszett nádifarkas, az időpont 1801. május 2.

A kis jobbágyfalunak alig több mint négyszáz lakosa volt. Egyetlen utca, két oldalán nádfedeles, füstökonyhás házak, egy fából épült szalmatető, düledező kápolna nagyobb kolompnak is beillő harangjával, urasági korcsma, s néhány majorsági épület: ez volt a falu, melyben a gróf *Széchenyi* család pölöskei uradalmához tartozó úrbéres jobbágyok éltek. A falutól északra Hidvég és Magyaród között sötét lápszerű erdők, keletre a Kis-Balaton nádréngetege, a zimányi berek mocsárvilága, a koloni majorság épületei, s körben szítyók, füzesek, berekfások – a vízvízvilág állatainak, madárnak, halnak, vadnak zavartalan tanyája.

Ez a kis jobbágyfalu élte a maga megszokott robotos, lápmenti életét. Szántó-vető tavaszokat verejtékes nyarak, őszi munkák utáni fáradtságot csendes telek váltották. Vonuló varjúcsereg károgszába, vadlibák zsvájába vegyülő ólálkodó fardascsorták vonítására az ágyban fekvő ember is megborzongott.

A XVIII. század végén és a XIX. század elején különösen elszaporodtak a farkasok. Nemcsak téli időben jártak be a faluba, mikor nehezebb volt táplálékhoz jutniuk, hanem tavasszal és nyáron is megdézsmáltak a berekben legelő nyáját, marhacsordát. *Pallényi Inkey Imre* panaszodik *Rajky Ferenchez* írott egyik levelében „... hogy a farkasok miatt sem állat, sem pásztor bátorságosan már nem élhet, Kocsisomat Márton napján Bagotáig üzték világos nappal. Legjobb tinimat tépték széjjel, hogy már kihajtani sem lehet, a nádasokat a bozótot ugyan senki ember-fia meg nem hajtja.”

Gál István természetrajzi munkájában feljegyezte, hogy „... 1790 utáni években a farkasok úgy elszaporodtak, hogy némely körvadászaton ötvennél is többet lönek.”

A Magyar Hírmondó 1792-ben a következő híradást közli éppen a környékről.

„A múlt aug. 23.-án reggel tájban megmarta egy veszett farkas a csehi pusztában lakozó erdőkerülőnek a feleségét, annakutána átrontott Nagyrécsére ahol is előbb ugyan szarvasmarhákban és sertésekben tett kárt, (melyek dühösen veszték el), aztán pedig három emberben is. Megmarta ti. az ott lakozó faddi ispánnak bal kezét, megharapta volt egyiknek a homlokát és nyakát, kiharapta egy adófizetőnek két fogát és orcáját... szomorúan írhatom az uraknak, hogy először a csehi asszony szörnyű kínok között megholt, annak utánna azt a nagyrécsesi embert érte utól a veszettség, kinek homloka és nyaka volt megmarva, ... A közelebb múlt hónap elején megveszett a másik nagyrécsesi adófizető is.”

Kilenc évvel később a csehi erdőszéltől néhány kilométerrel közelebb a Kis-Balatonhoz, Magyaródon ismétlődött meg a szerencsétlenség.

Május 2-a volt, hajnal 1801. A korán kelő jobbágyok már az istállók körül tettek vetek, s itatáshoz készülődtek, mikor *Izsák Mihály* szokatlan erős kutyavonyításra kilépett a házból. Még alig eszmélt, a véresre mart kutya mellől egy hatalmas nádifarkas rontott neki... És most hadd adjam át a szót a pölöskei dominium tisztartójának, aki az oculáris visitációt (helyszíni szemle) lefolytatva a történetekről felvett (oculis conscriptiot) helyszínen felvett összeírás a szükséges intézkedések megtételére a czenki központba továbbította.

Anno 1801 Die 2. Maji vérradórá Balaton Magyaródon a Dühös Farkas által meg rágatott Jobbágyoknak fel írása, úgy mint:

1, *Izsák Mihály*: Házasszeller, 18 napot szolgál

Ennek mint étzaka a sok kutya tsahalására, és lármára kijött volna szobájából udvarában szökött dühös farkas által egész ábrázattya meg rágatott, s körmötetett, de sebei tisztán tartván meg gyógyultak ezen ember még él, s ámbátor mai napig negyed magával egyházbá

- őriztetik semmi baja nem látszik, vagyon pedig felesége és három gyermeke úgy mint egy lánya két fia, öt és egy 2 esztendő Inségbe élnek mert azon kívül hogy apjuk már előbb sok ideig betegeskedett, s mast a 2 Maji rekesztve lévén magának nem dolgozhat, minden marhája, ugymint egy tehene, és két 3-fű tinaja ezen veszett farkas által ugyan akkor meg körmöztetvén meg dühöttek s agyon lövették.
- 2, *Német György* 1/2 Sessiot birtt 52 napi robotos.
Ennek is mint étzaka Marhájának, mely Udvarába rágattatott révására ki jött volna, neki esvén a Dühös Farkas fejét, ortzáját, és lábát térdbe meg rágta, mely miatt 3 Junni nagy kínok között meg holt. Maradott özvegye, és öt Gyermeke, ugymint: egy lánya 18 esztendő, egy leánya 13 eszt, egy fia 10 eszt, egy leánya 7 esztendő, egy leánya 4 esztendő, nyomorban élnek, ezek is, mert ugyan akkor két 3-fű tinajok megrágattatván megdühöttek, s agyon lövtek. A 1/2 Sessiot az Özvegy még akarja bírni.
- 3, *Borbás György* 1/2 Sessiot birtt 52 napi robotos
Meg rágattatott ennek is hasonlóképpen ortzája, Orra, és szeme is meg körmöztetvén, 4 Junii baját észre vévén lántzra veretett, de ez tsendesen s minden hánkolódás nélkül meg holt 7 Junii. Maradott Özvegye és egy 28 esztendő nőtelen fél eszű Fia, ugyan ennek is megkörmöztetvén egy tehene, s egy Borjúja meg döglött. A veje ki mast a M. Uraságnál Béresképpen szolgál fogja jövendőre bírni a 1/2 Sessioját
- 4, *Megyesi József* 1/2 Sessiot birtt 52 napi robotos
Hasonlóképpen mint a fölsőbbek ezis a lárma ki jövén éjtzaka a Dühös Farkas által Feje meg körmöztetvén ábrázattya meg rágattott, észre vétetvén baja 3- Junii Lántzra tétetett, és 5- Junii nagy kínok között meg holt.
Maradott özvegye ki terhben vagyon, és két nevetlen gyermeke úgy mint: Egy Leánya 6 esztendő, egy fia 3 esztendő. Egy esztendő, és egy szopós borjúja veszett el a Dög által ezen idő közben, de nem tapasztaltatott hogy ezen nyavalya lett volna rajtok. A fél sessiot megbírja az Özvegy, alkalmas Gyerközte szolgálja lévén.
- 5, *Felső Nagy János* 1/2 sessiot birtt 52 napi robotos
Ennek jobbik karját rágta meg a farkas
- 6, Ennek Fia *József* Erre is reá menvén a Pajtában midőn a szénán alutt vóna a Farkas térdbe meg rágta, 18 esztendő gyerközte de Apjostul életben vannak.
- 7, *Rövid Feretz* 1/2 sessiot birtt 52 napi robotos.
Megkörmöztetve ennek fejét, és szájának alsó Gyüreit megrágta, s hasétotta 31- Maji észrevétvén baja meg lántzoltatott és 1- Junii meg holt.
Maradott Özvegye és öt Gyermeke, ugymint egy feleséges Fia 22 eszt. egy nőtelen Fia 18 esztendőben, egy fia 5 eszt. egy leánya 3 eszt. a 1/2 sessiot özvegye fiaival megbírja s meg is bírhattya, leánya 12 eszt. egy.
- 8, *Péntek* vagyis *Kováts Józseff* Hörtsöki György szolgálja mint egy 20 esztendő. A Pajtában szénán feküdvén a Farkas által egész feje ábrázattya megligattatott, megrágattott. Ez 31 Májii meglántzoltatván 1 Junii meg holt, két kis 3. fű Tinaja maradván úgy rendelte eszén lévén még, hogy eladatván misékre vagy keresztfa tsinálásra adasson árok.
- 9, *Tatár Józseff* 1/2 sessiot birtt 52 napot szolgál
Száján alsó gyüreit elrágta, de tisztán tartván ki gyógyult s még él, vagyon felesége és 4 nevetlen Gyermeke, azon idő közben egy ökre el döglött, de úgy valósodott, hogy nem annyira ezen nyavalyától hanem vér futotta.
- 10, *Al. Nagy István* 1/2 sessiot birtt 52 napot szolgált.
Ennek fejét s ábrázatyát meg rágta, és kezét, mely miatt 31 Májii meg lántzoltatott a 1 Junii meg holt. Maradott terhben egy Özvegye kivel tsak esztendeig éltt, előbbenyi feleségétől pedig maradott három gyermeke ugymint egy fia 14 eszt. egy leánya 10 eszt. és egy 7 esztendő. A fél sessiot ezen árva (: mint hogy mostoha annyok el hagyván, a faluból is el szökvén Apjához mentt) meg nem bírhatják, hanem javatskájok conscribáltatván Licitatione mediante pénzé tétetik, mezei vetések Attyafiok által kinél mast mint Anyokkal való Testvérjeknél lévén, megtakartatván, hasznokra fordítatik. A fél sessiora találtatott más falubul Ember.
11. *Id. Tóth Józseff* Házás Zsellér 18 napot szolgált esztendőnként. Megrágattatott ennek feje ortzája s egyik füle el hasogattatott a Dühös Farkas által, mely mint 31 Májii észre vétetvén baja meg lántzoltatott a fához és 2 Junii de a legnagyobb kínok között meg holt. Maradott Özvegye, s három esztendő fia egy, 9 holnapos fia egy, és egy 8 esztendő leánykája egy.
- 12, Koloni pusztán *Németh József* a M. Uraság Gazdájának Németh Pálnak fia 14 eszt. Ennek leginkább rágattatott ugyan azon étzaka a Pajtába hálván ábrázattya, álla Kaptzája egészen össze töretvén 29 Májii. Apja s anyja és magánál kisebb 4 testvére maradván. Ugyan ezen alkalmatossággal Magyarodon megrágattatott utóbb meg veszett s agyon lövetett Marhák száma: ugymint,
- 1, *Hörtsöki János* 18 napos Zsellérnek egy tehene melyért 30 fr. egy 3 fű Tinó 18 fr. és egy üsző mely 12 fr. érhetett megragadtatván megdühödött és agyon lövetettetett. 3 marha 60 frt. – xr.

- 2, *Izsák Mihály* 18 napos egytehene melyért 20 frt és két Tinaja 3 fü melyek érték 35 frt. 3 marha 55 frt – xr.
- 3, *Német György* L 1/2 sessios 3/fü Tinaja 2, frt 30 xr érték
- 4, Ennek szolgálójának L 1/2 eszt. Borjuja mely 13 Frt érhetett
- 5, *Vajda György* 1/2 sessios egy Tehán 40 Frt egy borju 8 frt
- 6, *Fehér Jósi* M. Uraság Béressének egy öreg Göbe sertése mely 12 frt.
- 7, *Börzsöny László* Ispák egy 2 eszt. Borju s két választottmalac a borju 18 frt. a 2 malac 4 frt. érhettek
- 8, *Somogyi János* 1/2 sessios egy 3/fü Tinaja 20 frt.
- 9, *Borbás György* 1/2 sessios egy Tehene mely érhetett 20 frt. és egy üsző Borjuja, mely 7 frt. érhetett.
- 10, *Cser Mihály* 1/2 sessios 3/fü üszeje megrágadtatván él még
- 11, *Szalai Ferenc* 1/2 sessios egy Tehene 38 frt. és egy 3/fü bika borjuja 16 frt. érhetett
- 12, *Cser György* 1/2 sessios egy 3/tü ökör Tino 20 frt. egy 3/fü üsző Tinó 12 forintot érhetett.
- 13, *Szabó József* 1/2 sessios egy 3/fü üsző Tinó 12 frt érhetett
- 14, *Dávid József* 1 sessios Tehene megkörmöztetvén még él
- 15, *Gergely Mihály* 1/2 sessios ennek is Tehene megkörmöztetvén még él
- 16, *Pátri György* 1/2 sessios Egy Tehene mely 30 frt. egy ökör Borjuja mely 10 frtokat érhetett

Summa marha 22 sertés 3 459 fr – xr.

Magyaródi Tatár Józsefnek egy ökre 50 Frt –

Magyaródi Meggyesi Józsefnek
egy üszeje és egy szopós Borjuja 12 frt.

Summa 62

A föntebbiek kinek keréttésében, másoknak udvarokban a dühös farkas állatjokat megrágtá a hajdú és az erdős által rendre agyonlövettek.”

A helyszíni szemle felsorolása itt véget ér. Az értékbecslésre a Nagyczenki Gazdasági Választmány júl. 5-én ad utasítást.

„... az állatok becserétkeszerinti árát a M Uraság Cassajából kifizetni, a sessiot bírók kik megholtak vagy akik még ezután halnának meg, fél esztendei robotjok és ez évre szóló telki föld termése után járó kilencedet elengedni rendeljük

sk. Zlinszky Márton
actuarus.”

Ez ügyben az utolsó irat augusztus 28-án kelt. Belőle megtudhatjuk, hogy az életben maradtak közül Izsák Mihályon is kitért a veszétség „... már lántzon is vagon, ugyancsak a magyaródispáni tehene is megdöglött másik megdühödvén agyonlövettetett.” ... Comittáltatik továbbá a Pölöskei Tisztartómak, hogy az előbbiekrént tett rendeléseket teljesítse.”

A levéltári iratokkal nyomonkövethetően ezzel a scriptummal az uradalom részére az ügy le is zárult. Kivonatoltam a jelentést, összeállítottam a statisztikát. Május 2. (Zsigmond napja) és augusztus 28. pontosan 118 nap. Már maguknak a számszerű adatoknak az összesítése is háborzongató: Kárt szenvedett 24 magyaródi porta, 23 jobbágycsalád. Agyonlőtt állat: 28 marha és 3 sertés, becserétkük 583 forint. 12 magyaródi jobbágý hátrahagyott 8 özvegyet (kettő terhes). Apa nélkül maradt árva összesen 30, 7 nagyobb fiú és leány és 23 neveletlen kisgyerek). Öreg szülők, testvérek, rokonok, barátok, jószomszédok ... s a temetőben 12 új fakereszt.

Letettem a tollat. – Elgondolkoztam. – Ott feküdt előttem az eredeti jelentés fotomásolata. Cseppet sem elhalványult kaligraphikus írás, egy pontos gazdasági ügyvitel hideg tárgyilagossággal fogalmazott aktája. Tulajdonképpen rutinmunka, az esemény hivatalos hangvételű megfogalmazása, melynek szövegében elvárható emberi többletként egyetlen részvétet sejtető, szánakozást, önkéntelen felsajdulást kifejező szó sem került. – Lefeküdtem, de nem tudtam elaludni. Nevek, arcok, mondatok kavargtak bennem, s a feltorlódo régmúlt napok eseményei, mint egy sorstragédia jelenetei hívódtak elő s peregték le képzeletem filmszalagján.

Ma már szinte felbecsülhetetlen a veszétség okozta áldozatok, tragédiák száma és nagysága a világban. Minden bizonnyal megdöbbentő lenne már csak számokban kifejezve is, ha meg lehetne állapítani azt a veszteséget, melyet emberéletben, nyomorúságban okozott, s felmérhető lenne a magyar mezőgazdaság állatkára a Kárpát-medence évszázadai alatt. – Sohasem éreztem felfedezés jelentőségét oly világosan,

mint Pasteurét, itt most, éjszakai töprengésben. Mennyi szenvedés, tragédia végét jelentette 1885. július 7-e, az első sikeres oltás napja. Futótűzként terjedt el a veszettség leküzdésének a híre. 19 orosz paraszt vágott neki az útnak Szmolenszk térségéből, kiket veszett farkasok martak agyon, hogy Párisba eljussanak. Őrült rohanásban, váltott lovakkal egy felcser kíséretében megérkeztek Pasteurhoz. Közülük három n kitért a veszettség, de a többi megmenekült. Minden oroszok cárja Pasteurnak a Szent Anna Gyémántkeresztet adományozta.

Magyarországon 1890-ben kezdte meg működését a Pasteur Intézet. Az első hónapokban 423 ember oltottak be, s *Högyes Endre* egy év alatt több mint ezer veszett állat marásáról tesz említést. Hazánkban eddig kétszázezernél több embert oltottak be veszettség ellen, s 1949 óta nem fordult elő emberi veszettség.

A balatonmagyaródi tragédia pontosan 180 éve történt, itt van egy kőhajításnyira az időben. Vajon mi maradt az ott élők tudatának a mélyén? Mi az, ami még ma is néha az emlékezet felszínére kerül mesélgetéseik során? – Vagy betemette volna az idő és semmi nyoma sem maradt? – Fellapozom Zala megye földrajzi nevei c. 1964-ben megjelent kötetet, 529. oldal Balatonmagyaród. Gyűjtötte *Csordás János* általános iskolai tanár. A 2. számú név mellet ez áll:

„Főszeg: Farkas utca (Ma Petőfi utca) falurész. Azért így hívták, mert a faluba régen este és hajnalban bejártak a farkasok.”

Rassy Tibor



Márkó, Veszprém megye (Szabó Jenő felvétele)